

*Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Криворізький національний університет»
Кафедра інженерної педагогіки та мовної підготовки*

НАУКОВИЙ СЕМІНАР

«Актуальні методичні проблеми вищої школи»

**(щодо викладання мовного курсу та
психолого-педагогічних та історичних
дисциплін)**

(доповіді та тези доповідей)

Сесія 2017 – 2018 навч.р

Я. С. Гладир

ст. викл., к. філол. н.

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ДИДАКТИЧНИХ
ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ ДОПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ
(ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ)**

Підготовка іноземних студентів, зокрема її допрофесійний етап продовжує набувати популярності серед вітчизняних вишів. Так само популяризується і її наукове й методичне обґрунтування серед українських науковців, у коло інтересів яких усе частіше потрапляють різноаспектні проблеми роботи з іноземними студентами. Однією з таких проблем є забезпечення закладами освіти надання якісних освітніх послуг іноземним студентам, зокрема на первинному етапі допрофесійної підготовки, завданням якої є передусім набуття іноземними слухачами належного для отримання подальшої освіти рівня володіння мовою. «Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки» передбачає активне впровадження у навчально-виховний процес останніх досягнень інформаційних технологій з метою підвищення його ефективності [6, 12]. Отже, питання синхронізації активного розвитку інформаційних технологій та можливостей застосування останніх досягнень у навчальному процесі лишається завжди відкритим у педагогіці.

Різноаспектні проблеми роботи з іноземними студентами ґрунтовно досліджували Н. Булгакова, Т. Дементьева, В. Груцяк, О. Коротун, Т. Шмоніна, Я. Проскуркіна, І. Сладких, О. Резван, Д. Порох, Сін Чжефу, ін. Деякі педагогічні аспекти мовної підготовки розкрито в дисертаціях В. Коломієць [4] та О. Палкої [7].

Л. Карташова, репрезентуючи ІТ-готовність як нову якісну характеристику вчителя суспільно-гуманітарних дисциплін, слушно зазначає: «Це новоутворення ... розглядається нами як інтегративна якість особистості, що визначає потенційну підготовленість ... до виконання навчально-виховної діяльності в умовах інформаційного суспільства» [3, 91]. Н. Бухлова узгоджує таку готовність передусім із розвитком «самооцінки і взаємооцінки, здатності до самоаналізу і взаємоаналізу, самокорекції та взаємокорекції», а безпосередню компетентність сучасного вчителя-філолога вбачає саме в «здатності і готовності до ефективного формування мовної особистості учнів, ... в умовах оновленого змісту освіти, запровадження ефективних інноваційних технологій навчання» [1, 131]. Р. Гуревич сповна вмотивовано пов'язує інформаційну культуру людини передусім із здатністю існувати в інформаційному суспільстві з його новизною й швидкоплинністю [2, 355].

Отже, не дивно, що одним із найактуальніших питань сучасної педагогічної думки залишається різнопланова проблема використання інформаційних технологій і найсучасніших засобів навчання: як щодо готовності викладача (і особливо – викладача-мовника), так і щодо

готовності студента. І, якщо теоретичний аспект дидактичних засобів навчання сконденсовано в напрацюваннях багатьох авторитетних педагогів (Л. Прессман, М. Ярмаченко, Т. Назарова, ін.), то використання найновіших, зокрема хмарних технологій під час роботи з іноземними студентами у процесі вивчення мови як іноземної є не лише малодослідженою, а й дійсно актуальною проблемою.

На нашу думку, під час вивчення мови як іноземної інформаційні технології передусім слід використовувати системно й доцільно. Зупинимося на найбільш умотивованих, зважаючи на специфіку методики викладання мови студентам-іноземцям, дидактичних засобах – використанні мобільних телефонів (планшетів) та хмарних технологій.

У вітчизняних освітніх реаліях у викладача не завжди є технічна можливість систематично користуватися мультимедійними пристроями та комп'ютерами під час навчальних занять. Найчастіше їх застосовують в окремих випадках: під час засвоєння (відпрацювання) окремих тем, виконання окремих завдань тощо. До того ж, певним недоліком проведення занять із російської (української) мови як іноземної в спеціально обладнаних комп'ютерних класах і (або) за допомогою мультимедійних пристроїв, електронних дошок, є часомісткість цього процесу і певна залежність якості заняття від технічних умов (дротового Інтернету, технічних можливостей наявних моделей комп'ютерів, версій програмного забезпечення, технічно-експлуатаційного стану пристроїв і т. ін.). Водночас ґрунтовне вивчення мови як іноземної потребує їх використання, зважаючи на такі навчальні цілі, як формування стійких навичок правильної вимови, здійснення тестового контролю, дистанційні завдання тощо. Саме тому тут стають у нагоді сучасні мобільні телефони (смартфони) та (або) планшети.

У групі іноземних студентів зазвичай 8-12 осіб, тому викладач має змогу контролювати якість виконання завдань, обсяги користування Інтернет-ресурсом і власне телефоном, що проблематично зробити за наявності вітчизняної аудиторії в 30-90 осіб. Завдяки смартфонам викладач отримує можливість працювати практично в будь-якій у плані технічного оснащення аудиторії. Викладач заощаджує час на встановлення мультимедіа, а сам процес не залежить від наявності електричного струму. Навіть на первинних етапах вивчення мови як іноземної, коли зі студентом-іноземцем спілкуватися по-українськи (по-російськи) ще дуже важко, використання смартфонів і веб-додатків на заняттях не викликає додаткових труднощів, оскільки студенти користуються зрозумілими їм англійськими версіями додатків.

Використання смартфонів, як правило, передбачає застосування хмарних технологій. Найперше і найдоступніше – використання хмарного сервісу Google Apps, який містить потрібні для роботи, досить прості у використанні веб-додатки Google – пошта Gmail, перекладач Google Translate, Google Диск, Google Документи, Таблиці, Презентації, а також відеохостинг YouTube. Можна користуватися хмарними файлоховищами, які підтримуються Android, iOS, Windows Phone 8 – Dropbox, SkyDrive. Крім

того, на нашу думку, з навчальною метою доцільно користуватися спрощеними мобільними додатками Office Online – онлайн-пакетом офісних додатків для роботи з текстовими файлами (Microsoft Office Word, Excel, PowerPoint, OneNote). На заняттях ефективно використовувати і популярний загальнодоступний мобільний додаток Viber.

Хмарні сервіси доступні будь-кому, у кого є смартфон (планшет), під'єднаний до мобільного Інтернету. Як правило, серед іноземних студентів не буває навіть поодиноких випадків відсутності цього сучасного пристрою комунікації. Ще однією перевагою мобільних додатків у якості ефективного дидактичного засобу є їхнє регулярне самооновлення через Інтернет.

У процесі вивчення української (російської) мови як іноземної смартфони та хмарні сервіси як дидактичні засоби найчастіше використовують так.

1. Під час навчального заняття будь-якого типу викладач через Google Gmail або через Viber має змогу надсилати заздалегідь розроблені навчальні матеріали в електронному вигляді, вони миттєво завантажуються на кожен смартфон (планшет), виводяться на мобільні екрани в готовому для роботи вигляді. Це вивільняє час на занятті, зменшує користування дошкою або традиційними паперовими роздатковими матеріалами. Перед останніми у електронних навчальних матеріалів, отриманих студентами у такий спосіб, є суттєві переваги. Так, викладач може швидко переконатися, що всі присутні отримали й завантажили навчальні матеріали; ці дидактичні матеріали не потребують додаткових витрат на роздрукування, можуть бути кольоровими або анімаційними (що посилює ефективність їхнього сприйняття), вони зберігаються у пам'яті смартфона тривалий час або легко переносяться на інший пристрій (домашній ПК, ноутбук тощо).

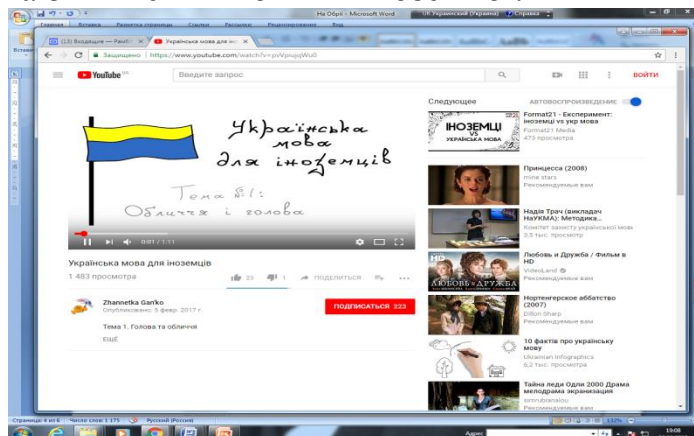
Наприклад, під час вивчення однієї з найскладніших для іноземців теми «Дієслова руху» викладач пояснює роль префікса у створенні нових дієслів руху від дієслова «ходити»: переходити, підходити, обходити, входити, виходити. Цей матеріал, а особливо нюанси дієслівних значень, зазвичай розуміються і засвоюються іноземцями вкрай важко з причини відсутності повних граматичних аналогів у відомих їм мовах. Викладач заздалегідь створює ілюстративний анімаційний ролик. У ньому людина виконує згадані дії, об'єднані відповідним ситуативним сюжетом – людина **переходить** дорогу; **обходить** калюжу, **підходить** до університету, **входить** в університет і **виходить** із нього. Так анімація наочно ілюструє особливість української (російської) мови утворювати нові значення дієслів за допомогою префікса. На етапі пояснення нового навчального матеріалу викладач розсилає анімаційний ролик і студенти мають змогу досить швидко, не витрачаючи часу на попередній переклад дієслів, зрозуміти їхнє значення. Тепер вони самостійно легко перекладають усі ці дієслова рідною мовою.

Традиційні тематичні таблиці (які широко використовують різноманітні навчально-методичні комплекти (НМК) під час вивчення мови як іноземної) теж можна не писати на дошці, не демонструвати на мультимедійному пристрої або в паперовому варіанті, а підготувати

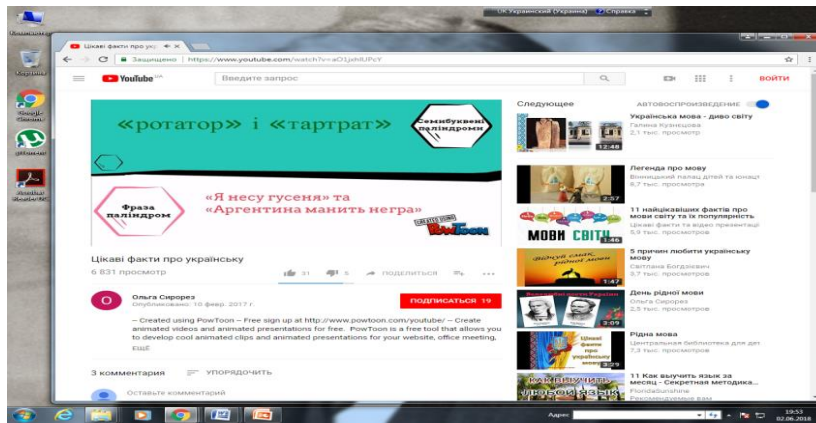
заздалегідь в електронному вигляді, надіслати студентам на занятті або до його початку і працювати з ними на екранах смартфонів (планшетів), адже це відчутно заощадить навчальний час заняття.

Окрім названого, Google Gmail, Viber та смарт-фотокамера дають можливість викладачеві сфотографувати використані під час заняття навчальні матеріали, дошку тощо та надіслати їх відсутнім студентам. Так само викладач має змогу миттєво надіслати додаткові або індивідуальні завдання, поспілкуватися зі студентами, об'єднавши їх у групу тощо.

2. Відеохостінг YouTube володіє потужним дидактичним ресурсом, зокрема з вивчення мови як іноземної.

YouTube пропонує користувачеві десятки найрізноманітніших відеороликів, де демонструються як найновіші підручники та посібники з вивчення мови, так і пропонується для перегляду вивчення окремих тем граматики, демонструються елементи методик вивчення мови іноземними студентами, які практикують різні виші і т. ін. Особливість використання мобільного YouTube в якості дидактичного засобу полягає в тому, що іноземний студент (особливо на етапі допрофесійної підготовки) навряд чи здатен ефективно скористатися ним самотійно, без викладача. Саме викладач має здійснити ґрунтовну підготовку до застосування YouTube-ресурсу на занятті (у якості домашнього завдання або в процесі організації самотійної роботи студентів). По-перше, викладачеві слід уважно переглянути й відсортувати навчальний матеріал відеохостингу, оскільки навчальні відеоматеріали для іноземців, надходячи з різних джерел, можуть містити разом із навчальним матеріалом елементи політичної пропаганди, неповаги до культурних традицій певних народів (рас) або просто «зайву» інформацію чи небажані для іноземців приклади.

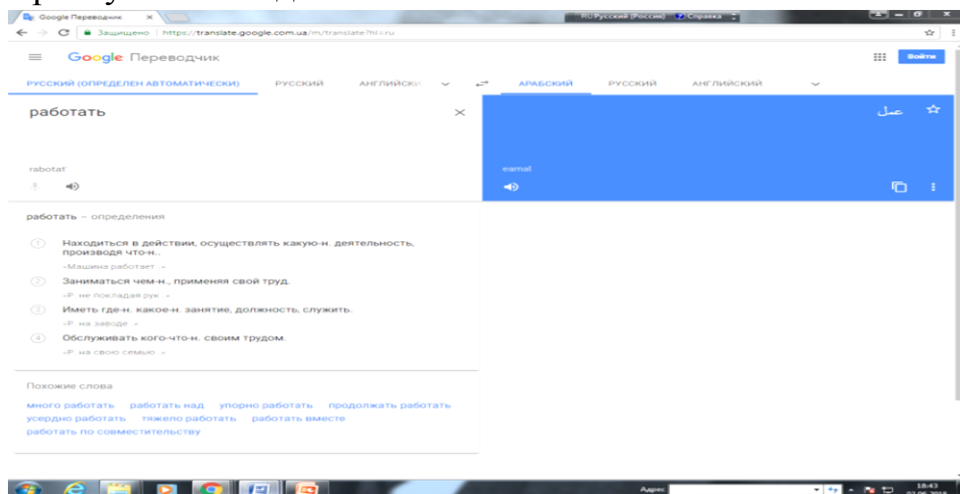
Наприклад, у низці навчальних відеороликів щодо визначальних особливостей української мови фігурує приклад «Аргентина манить *негра*». І, хоча автори цих роликів, очевидно, намагалися навести дотепний приклад, щоб проілюструвати відповідні мовні явища, усе ж скористатися таким навчальним відеоматеріалом в аудиторії іноземних студентів вочевидь неможливо, оскільки це може викликати неоднозначну реакцію африканських студентів, адже слово «негр» має зневажливе забарвлення.

Крім того, навіть вдалі відео з вивчення мови як іноземної можуть базуватися на різних підручниках і на різних НМК, а якщо відеоматеріал суттєво виходить за межі комунікативного мінімуму НМК, з яким працює конкретний викладач, ефективність роботи з таким відеоматеріалом залишиться мінімальною.

З іншого боку, дидактичні відеоматеріали YouTube (за умови правильно обраного поурочного матеріалу) можна досить ефективно використовувати для відпрацювання фонетичних навичок, формування вимови, для ілюстрації додаткових комунікативних ситуацій. Зручність використання мобільного YouTube і його навчального ресурсу як дидактичного засобу в тому, що переглядати відеоролики, запам'ятовувати і відтворювати вимову, працювати на відеотренажерах, а, значить, удосконалювати техніку мовленнєвої діяльності студент має фактично повсякчасну можливість, адже мобільний телефон завжди з ним, а, отже, студент отримує змогу робити це за допомогою навушників під час поїздки у транспорті, на перерві, будь-яку вільну хвилину.

3. Під час вивчення мови як іноземної свою специфіку має робота з веб-додатком GoogleTranslate. З одного боку, цей веб-додаток дійсно суттєво полегшує і пришвидшує переклад потрібного слова під час вивчення мови – нарівні зі словниками, які містять поурочний комунікативний мінімум та із класичними паперовими академічними словниками, якими традиційно

користуються під час вивчення мови як іноземної. Розглянемо скрін.

Як бачимо, GoogleTranslate озброєний не лише перекладом слова одразу на кілька мов, транслітерацією, характеристикою граматичної приналежності, полісемією, прикладами вживання слова, а й його миттєво озвученою вимовою, що справді важливо для якісного вивчення, наприклад, російської мови як іноземної. Знову ж таки, користування таким веб-перекладачем на занятті суттєво заощаджує навчальний час. На перший погляд здається, що цими потужними показниками він перевершує академічні словники та поурочні словники НМК. Проте, використання останніх двох в якості ефективного дидактичного засобу теж не втрачає своїх позицій. По-перше, GoogleTranslate водночас володіє всіма недоліками електронного носія інформації (віртуальність, залежність від стану мобільного пристрою, від наявності Інтернету тощо), по-друге, на первинних етапах вивчення мови, під час допрофесійної підготовки, він здебільшого додатково ілюструє ретельно підібраний матеріал словників поурочного комунікативного мінімуму (які є частиною НМК).

4. Веб-додатки GoogleДокументи, Таблиці, Презентації використовуються для завантаження запропонованих викладачем документів та роботи з ними; для перегляду або створення навчальних презентацій.

Останнім часом створення навчальних презентацій на задану викладачем тему набуває популярності в якості дидактичного засобу, і робота з іноземними студентами – не виняток. Навіть якщо слухач підготовчого відділення не привіз із батьківщини або ще не придбав тут ПК (ноутбук), робота в мобільному додатку GoogleДокументи, Таблиці, Презентації надає такі можливості, хоча, звичайно, на цьому етапі передусім слід зважити на первинний рівень володіння мовою. Тому створення повноцінних презентацій російською (українською) мовою стає для іноземних студентів можливим здебільшого в другому семестрі навчання.

У ході підготовки до виховних заходів, наприклад, до Міжнародного дня рідної мови, іноземні студенти охоче створюють міні-презентації з поки що мінімальним використанням російської (української) мови, яку вони вивчають на підготовчому факультеті (відділенні). Ці презентації розповідають про їхню культуру, про звичаї, побут, демонструють

традиційний національний одяг або традиційну їжу рідної для іноземця країни. Презентацію вони можуть доповнити розповіддю або кадрами, які демонструють, наприклад, на яку українську їжу схожа їхня улюблена страва або який український одяг нагадує їхній національний костюм.

Завдання викладача в такому випадку – проконтролювати, щоб текст презентації, яким би простим і елементарним він не був, створювався студентом самостійно, за участю граматичних конструкцій та лексики, засвоєних на попередніх уроках мови, адже навчальної мети буде досягнуто лише в цьому випадку. Такі студентські міні-презентації іноземців демонструються на мультимедійному пристрої, коментуються як власне іноземцями, так і всіма присутніми під час заходу і, таким чином, зреалізують ще й потужний виховний потенціал – сприяють «діалогу культур», виховують міжкультурну й міжнаціональну взаємну толерантність, сприяють пришвидшенню адаптаційних процесів, допомагають іноземцеві інтегруватися в українське освітнє та культурне середовище.

Отже, використання сучасних дидактичних засобів навчання (смартфонів (планшетів) та хмарних сервісів) по-перше, має свою автентичну специфіку під час роботи з іноземними студентами, зокрема в процесі мовної допрофесійної підготовки; по-друге, виявляє як незаперечні переваги, так і дидактичні недоліки.

До переваг передусім слід зарахувати технічну зручність, автономність і малогабаритність, доступність використання мобільних телефонів, веб-додатків та хмарних сервісів у якості дидактичних засобів. Під час вивчення мови як іноземної вони дають можливість швидко перекласти потрібне слово, проілюструвати навчальний матеріал, узагальнити його, більш якісно (або додатково) відпрацювати той чи інший граматичний елемент, поліпшити роботу над вимовою, підвищити якість словникової роботи на занятті, ефективно посприяти самостійній роботі іноземців, виконанню домашніх або додаткових завдань, а також використати відеодосвід роботи з іноземним студентами інших навчальних закладів. Серед недоліків слід назвати неефективність або й неможливість використання більшості хмарних сервісів в якості дидактичних засобів без участі викладача (а сучасний викладач вишу, на жаль, не завжди може продемонструвати готовність до використання останніх інформаційних технологій в навчальному процесі); наявність неякісних навчальних матеріалів на YouTube тощо.

Тим не менш, не викликає сумнівів, що сьогодні завдяки смартфонам та хмарним сервісам безпосередній контакт з іноземними студентами стає більш доступним, а виховний вплив на них – відчутнішим. Використання смартфонів та хмарних сервісів як дидактичних засобів вимагає від викладача вищу креативності, професійної компетентності, готовності до інноватики в навчальному процесі під час викладання мови як іноземної.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бухлова Н. В.* Науково-теоретичні засади формування готовності вчителя-філолога до інноваційно-технологічної діяльності щодо розвитку мовної та літературної компетентностей учнів / Н. Бухлова // *Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка.* – Т. 41. – Донецьк, 2015. – Серія : Мовно-літературні студії. – С. 129-137.

2. *Гуревич Р. С.* Формування інформаційної культури майбутнього фахівця / Р. Гуревич // *Педагогіка і психологія професійної освіти : результати досліджень : зб. наук. праць.* – К., 2003. – С. 354-360.

3. *Карташова Л. А.* Формування ІТ-готовності як нової якісної характеристики учителя суспільно-гуманітарних дисциплін / Л. Карташова // *Педагогічний дискурс.* – 2010. – Вип. 8, с. 90-97.

4. *Коломієць В. С.* Формування професійних мовленнєвих умінь у студентів іноземного походження засобами комплексних дидактичних ігор : автореф. дис. ... канд. пед. н. : 13.00.04 / В.С. Коломієць. – К., 2001. – 22 с.

5. *Кузьминов В. И.* Проектирование процессной модели развития информационно-компьютерной готовности иностранных студентов к обучению в российских вузах : дис. ... канд. пед. наук. : 13. 00. 08. / В. И. Кузьминов. – Калининград, 2007. – 120 с.

6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012– 2021 роки – <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>

7. *Палка О. В.* Підготовка іноземних студентів вищих навчальних закладів технічного профілю України до вивчення професійної лексики : автореф. дис. ... канд. пед. н. : 13.00.04 / О. В. Палка. – К., 2003. – 18 с.

8. *Сушенцева Л. Л.* Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Л. Сушенцева; Інститут професійно-технічної освіти НАПН України. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 439 с.

Україна та Перша світова війна у фокусі історії

Протиборчі у війні країни активно використовували у своїй геополітичній стратегії «українське питання» під гаслами визволення. Австро-Угорщина та Німеччина – українців від «російської тиранії», а Російська імперія – відповідно, «русских подъяремной Руси из 600-летней неволи». Більше того, захоплення та подальше інкорпорування заселених українцями теренів Австро-Угорщини до складу Російської імперії, розглядалося владою та політикумом останньої як радикальний спосіб розв'язання «пекучої» внутрішньої проблеми імперії – подолання в ній українського руху. Зважаючи на таку зацікавленість українськими землями, відомий шведський політолог, фундатор геополітики Рудольф Челлен, аналізуючи в 1915 р. у праці «Політичні проблеми світової війни» причини, що призвели до її спалаху, зауважував: «Ми маємо... всі підстави зараховувати «українське питання» до одного з головних мотивів світової війни». На зайнятих воюючими сторонами «по праву війни» українських землях були влаштовані окупаційні режими (російський в Галичині та на Буковині й австро-німецький на Західній Волині), надто далекі у реальній політиці від публічно проголошуваних ними поміркованих гасел. Але навіть для такого палкого «визволителя» та «об'єднувача» «исконно русских земель», як Російська імперія, українські землі в кінцевому рахунку були розмінною монетою у великій геополітичній грі, про що свідчить дана нею згода на включення Буковини до складу Румунії за вступ останньої до війни на боці країн Антанти. У той же час треба відзначити, що під час Великої війни вперше у новітній історії майже всі землі сучасної України (за винятком Закарпаття) хоч і на короткий термін і без міжнародно-правової санкції (остання була справою повоєнного переділу кордонів за рішенням країн-переможниць) опинилися під владою однієї держави – Російської імперії.

Перша світова війна разом з Українською революцією дали новий імпульс розвитку національної ідеї. Теоретичні напрацювання М. Міхновського, Д. Донцова, М. Сціборського та інших ідеологів значно радикалізували національно-визвольний рух у подальшому його розвитку. Попри те, що українці Австро-Угорщини та Росії опинилися по різні боки лінії фронту, Перша світова війна змела штучні кордони, які розділяли український народ, і дала поштовх суспільним соборницьким тенденціям. У «Платформі» Союзу визволення України, створеного наддніпрянськими емігрантами в Галичині як «безпартійної політичної організації російських українців на час війни для пропаганди ідеї самостійної України» (серпень

1914 р.), наголошувалося: «Українці добре розуміють, що ...в результаті війни український П'ємонт в Австрії буде знищений, чи українське жите розцвіте також по той бік Збруча, аж за Дніпро і над Чорне море, і тому не можуть zostаватися нікими свідками теперішніх подій, а голосно і рішучо підносять свої неоспоримі права на національну самостійність». Самостійницькі сили (особливо впливові в галицьких й емігрантських політичних колах) пов'язували долю майбутньої української держави зі сприятливими зовнішніми чинниками. У Д. Донцова про це написано так: «Почутте єдності, що творить ті «величини без ваги», від яких залежить успіх з'єднавчих змагань народу, має на Вкраїні не лише пасивний, зберігаючий єдність нації, але також активний характер, що зміцнює націю в її визвольних змаганнях... Як комета, з'являється правильно «українське питання» на політичному небі Європи кожного разу, коли для Росії наближається критичний момент. Нині воно міцно зв'язане з долею Австро-Угорщини і Німеччини, до перемоги яких ми, російськи українці, й наші брати в Австро-Угорщині, прив'язуємо нашу будучність. Коли ж Росія буде побита, обидві середньєвропейські імперії будуть змушені розв'язати нарешті українське питання».

Наприкінці війни постала нова реальність: колишня підросійська Україна – як незалежна держава у союзницьких зносинах з колишнім ворогом – країнами Четверного союзу. Жодна з двох протиборчих держав, до складу яких перед початком Великої війни входили українські землі, за наслідками війни не опинилася серед країн-переможниць, що значно полегшувало практичну реалізацію завдання національно-державного будівництва українського народу, до рук якого раптом потрапили ключі від його власної долі. Українці збагатилися досвідом існування Української Народної Республіки часів Центральної Ради, Української гетьманської держави, Української Народної Республіки часів Директорії, Західно-Української Народної Республіки.

Козак Л. В.

Проблема вивчення наукового тексту на заняттях з «Української мови (за професійним спрямуванням)»

Комплексне вивчення тексту передбачає дослідження лінгвістичних і екстралінгвальних чинників спілкування, пов'язаних зі створенням тексту та його інтерпретацією. Лінгвістичні чинники спілкування передбачають добір і організацію мовних засобів різних рівнів у їхньому текстовому втіленні з

урахуванням як мовної системи, що «стоїть» за текстом, так і мовленнєвої системності, зумовленої авторським задумом.

До екстралінгвістичних чинників спілкування належать: постать автора й адресата, цілі й завдання, що визначають їхню первинну і вторинну комунікативну діяльність, специфіка сфери спілкування, характер ситуації, жанр тощо.

У межах комунікативної стилістики тексту діяльнісний підхід пов'язаний з розглядом тексту як продукту первинної комунікативної діяльності автора й об'єкта вторинної комунікативної діяльності адресата.

Оскільки комунікативна стилістика тексту тісно пов'язана з психолінгвістикою та прагматикою, можна говорити про три її основні напрями, що формуються на стику з цими науками. Перший передбачає вивчення змістовного розгортання тексту на основі закладеної в ньому змістової програми як вияву не тільки авторської інтенції, а й ідіостилію автора та його концептуальної картини світу. Під впливом психолінгвістики й теорії мовленнєвої діяльності формується другий напрям, пов'язаний з теорією текстових асоціацій. На їхній основі у свідомості адресата створюється уявлення про різні аспекти тексту та його зміст.

Зміна підходів до аналізу тексту (від функціонально-стилістичного до структурно-стилістичного й типологічного в межах конкретних текстів) дала змогу розширити уявлення про будову тексту. Серед засадничих понять концепції В. Одинцова можна назвати такі, як композиція, конструктивні прийоми, структура тексту, функція, функціонально-семантичні типи мовлення, стилістичні ефекти, структурні принципи тексту.

Г. Солганик визначає стилістику тексту як науку (наукову дисципліну), що вивчає функціонування, стильову своєрідність типів і одиниць тексту. Виходячи з функціонально-типологічного аналізу текстів, автор розглядає їх залежно від структури мовлення, кількості учасників (монолог, діалог,

полілог), конкретних типів (опис, розповідь, роздум), належності до того чи іншого стилю, індивідуальної манери, абзацного поділу, характеру зв'язків між самостійними реченнями.

Об'єктом аналізу тексту повинна стати тематична цілісність, локальність, темпоральність, оцінність, тональність, логічне розгортання та композиція.

Важливе значення при комплексному вивченні текстів має спілкування автора й адресата, що розглядається як текстова діяльність, спрямована на розуміння. Діалогічну гармонізацію визначаємо як ідеал мовленнєвого спілкування.

Наступним етапом є текстова діяльність на основі текстової компетентності – здатності мовної особистості до первинної і вторинної комунікативної діяльності (породження і розуміння текстів), що ґрунтується на системі знань про текст, його організацію та функціонування, а також володінні практичними навичками породження різних текстів залежно від комунікативних завдань і вміння інтерпретувати тексти.

Мелкумова Т. В.

Синтаксичні засоби в системі виражальних засобів мови

Виражальним засобом є маркований член стилістичної опозиції елементів мови певного рівня. Мовознавці послуговуються такими термінами на позначення стилістичних мовних засобів: виражальні засоби, експресивні засоби, зображально-виражальні мовні засоби, фігури, художньо-мовні засоби тощо. Іще в античних теоріях були намагання об'єднати майже всі виражальні мовні засоби навколо поняття фігури. Подекуди й сьогодні в широкому витлумаченні стилістичними фігурами вважають будь-які мовні засоби, що служать для створення та посилення виразності мовлення.

Різні засади досліджень у сучасних класифікаціях зумовлюють виокремлення неоднакової кількості виражальних мовних засобів. Основні угруповання, на думку Б. Тошовича, складають такі фігури: риторичні; ораторські; стилістичні / стильові; естетичні; фігури мовлення / мовленнєві фігури / фігури дикції; фігури мови / мовні фігури; граматичні; фігури думки; фігури слова / тропи. За іншого підходу, зауважує вчений, фігури поділяються на дві основні групи – фігури мови та фігури художнього мовлення. Під фігурами мови розуміють тропи та граматичні фігури. Фігурами художнього мовлення традиційно вважаються естетичні, ноєтичні (фігури думки) та фонетичні.

Значну увагу класифікаціям стилістичних мовних засобів приділяють у розвідках зі стилістики. І. Гальперін до виражальних мовних засобів відносить лексичні, морфологічні, синтаксичні та фонетичні мовні засоби, що служать для емоційного й логічного посилення мови. В. Ващенко вирізняє фонетичні, лексичні, граматичні, з-поміж останніх – синтаксичні виражальні засоби.

О. Сковородников, Г. Копніна вважають, що виражальні засоби всіх мовних рівнів сприяють точності, логічності, ясності, експресивності (емоційності, оцінності, інтенсивності й образності) та забезпечують повноцінне (максимально наближене до розуміння закладеної в тексті інформації) сприйняття мовлення адресатом. Дослідники диференціюють такі виражальні мовні засоби: фонетичні, лексичні, словотвірні, граматичні (синонімія частин мови, синонімія синтаксичних конструкцій), тропи та стилістичні фігури.

На думку В. Приходько, стилістичний мовний потенціал поділяється на фонетико-фонологічні, лексичні та морфологічні засоби – тропи, синтаксичні – фігури мовлення. За іншою класифікацією, до виражальних мовних засобів належать тропи (переносне вживання мовних одиниць) і стилістичні фігури (зображально-виражальні засоби), а також одиниці всіх мовних рівнів і невербальні засоби (жести, міміка, пантоміміка).

О. Квятковський під поняттям «фігура» розуміє особливі стилістичні звороти, що виходять за межі практично потрібних норм, мають на меті посилення виразності. Лінгвіст подає такі різновиди виражальних мовних засобів: тропи, градація, паралелізм, еліпс, силепс, солецизм, анаколүф, хіазм, анафора, епіфора, умовчання тощо.

М. Гетьманець розподіляє зображально-виражальні засоби образного відтворення дійсності за трьома групами: фонетичні, або звукові; лексичні, або тропи; синтаксичні, або фігури.

Отже, система виражальних мовних засобів складається з фонетичних, лексичних, словотвірних, граматичних (синонімія частин мови, синонімія синтаксичних конструкцій), синтаксичних засобів, а також тропів. Попри всі розбіжності у визначеннях і розподілі виражальних мовних засобів, сучасні лінгвісти одностайні при виокремленні з-поміж них виражальних засобів синтаксису. При цьому дослідники послуговуються різними термінами: зображально-виражальні мовні засоби (Т. Плещенко); зображально-виражальні синтаксичні засоби (М. Гетьманець); конструкції експресивного синтаксису (Г. Мартинович); риторичні фігури (О. Ахманова, С. Єрмоленко, М. Кожина, Г. Мартинович, Ж. Ніколаєва, Г. Онуфрієнко); прийоми виразності (В. Приходько); стилістичні прийоми (М. Брандес, О. Мороховський); фігури мови (Л. Струганець); фігури мовлення (О. Ахманова, М. Кожина, Ж. Ніколаєва, В. Приходько); фігури поетичного мовлення (М. Гетьманець, С. Оліфіренко); фігури слів (Л. Мацько). Найуживанішими назвами є «виражальні засоби синтаксису» (І. Арнольд, М. Брандес, О. Мороховський, В. Приходько) і «стилістичні фігури» (Ю. Арешенков, Д. Баранник, І. Білодід, В. Ващенко, М. Гетьманець, С. Єрмоленко, М. Кожина, О. Мороховський, Ж. Ніколаєва, О. Пономарів, Л. Струганець).

Дослідники дотримуються спільних поглядів на природу стилістичних фігур. Виражальні засоби синтаксису мають синтагматичну природу, оскільки частини лінійно розташовані, і ефект залежить саме від їхнього

розташування. Більшість мовознавців відзначає відносно формалізований характер (наявність синтагматичної схеми, моделі) синтаксичної фігури, що відхиляється від звичайного синтаксичного типу й дає оригінальну форму для увиразнення висловленого. Стилiстична фігура виникає, якщо свiдомо порушується звична, загальноприйнята організація висловлювання, тобто коли мовна одиниця використовується там, де вона не очiкується і опиняється в незвичному оточенні. Відтак, уважає Б. Тошович, iдеться про неконвенційний спiсiб лiнiйної (горизонтальної та вертикальної) організації висловлювання, про неочiкуване розміщення та комбiнування.

Лiнгвiсти сходяться на тому, що виражальні засоби синтаксису посилюють виразність мовлення та пiдвищують його емоційність, зокрема в художніх і публіцистичних текстах, у розмовному мовленні (І. Арнольд, В. Виноградов, І. Гапєєва, Н. Гетманчук, І. Голубєва, С. Єрмоленко, Л. Струганець та iн.). Стилiстичні фігури покликані iндивiдуалiзувати авторське мовлення, надати йому образності. При цьому, зазначають В. Ващенко, С. Оліфіренко й iнші дослідники, можливі порушення мовних норм, незвичності слововживання. За допомогою стилістичних фігур пiдкреслюється, посилюється, актуалiзується iнформація (Б. Тошович), мовлення набуває особливого афективного заряду (Ш. Баллі).

У всiх стилях мови, насамперед у науковому й офiційно-дiловому, стилістичні фігури використовуються як засiб логiчного пiдкреслення і впорядкування тексту, а також потужний та ефективний засiб впливу. Текст, у якому їх вдало використано, вирiзняється наочністю, затримує увагу читача, сприяє кращому засвоєнню авторського задуму, посилює позицію автора, пiдкреслює особливості рiзних деталей або дiй. Експресивні засоби ближчі до зображуваних подiй, нiж неекспресивні, і це пояснює небайдужість суб'єктiв до вибору мовних засобiв.

В. Чабаненко наголошує на тому, що ступiнь експресивності тексту значно збiльшується, коли мовець (автор) зi стилістичною метою вдається до суміщення виражальних засобiв синтаксису, наприклад, парцеляції й

ампліфікації, приєднання й ампліфікації, парцеляції, приєднання та градації тощо. Загалом задля виконання єдиної стилістичної функції можуть взаємодіяти фонетичні, словотвірні, лексичні, синтаксичні (охоплюючи фігури) засоби мови (Г. Худоногова). Поєднання виражальних засобів синтаксису зумовлює складність і синкретизм виконуваних ними функцій.

Як слушно зазначає В. Ващенко, різноманітні фігури стилістичного синтаксису виступають важливим показником мовного стилю. Стилiстичнi фiгури синтаксису глибоко врастають у всю мовну структуру, вони додаються, добудовуються до лексичних, фонетичних, до інших граматичних засобів, зливаються з ними. А відтак виражальні засоби синтаксису мають синтагматичну природу, характеризуються незвичністю побудови. Стилiстичнi фiгури покликанi посилювати виразнiсть висловленого, сприяють підвищенню прагматичної ефективності висловлювання та мовлення загалом.

Функціонуванню виражальних засобів синтаксису присвячена низка монографій. Так, О. Сковородников описує досвід системного дослідження експресивних синтаксичних конструкцій на матеріалі художнього, публіцистичного, ділового, наукового, науково-популярного функційних різновидів мови. Більшість монографічних досліджень ґрунтується на художньому мовленні (В. Виноградов, І. Ковтунова, Н. Патроєва, О. Потєбня, Г. Солганик та ін.). Широко досліджують мовознавці стилістичні фігури в публіцистичному мовленні (В. Богатько, Я. Пінегіна, І. Пуленко й ін.). Спостерігаємо звернення лінгвістів до текстів публіцистичного стилю при аналізі, наприклад, таких виражальних засобів синтаксису, як парцеляція (Л. Конюхова) та градація (Т. Подуфалова). Розглядаються також виражальні можливості синтаксису розмовного стилю (О. Лаптева, Н. Шведова). Деякі науковці вважають, що синтаксис може бути виразним і в мові наукової літератури (Е. Геллер).

Отже, різні погляди на класифікацію мовних виражальних засобів зумовлені тим, що дослідники приймають різні засади їхньої систематизації.

До того ж значною мірою різняться між собою позиції тих науковців, що працюють у царині стилістики, поетики та риторики. Більша частина відомостей про стилістичні фігури, звичайно, уміщена в монографіях та інших працях зі стилістики, експресивного синтаксису, а також певною мірою в лінгвістичних словниках. При описі мовних фігур мовознавці враховують такі основні чинники й ознаки: роль і функція в тексті; кількість одиниць мови та їх комбінації; які фігури переважають у текстах певних стилів, жанрів, колоритів, їх специфіка й міра використання; тенденції в розвитку фігур на різних етапах історії літературної мови з урахуванням впливу різних художньо-естетичних напрямків культури.

Пасічна О. В.

Нормативні аспекти дієслівних форм у діловому мовленні

Ділове спілкування є важливою сферою комунікації в державно-політичному, громадському житті, законодавчій та адміністративно-господарській діяльності. Офіційно-діловий стиль – це функціональний різновид сучасної української літературної мови, який характеризується найбільшою мірою книжності. Дослідники ділового мовлення (Н. Ботвина, А. Загнітко, М. Зубков, І. Данилюк, А. Коваль, З. Мацюк, Н. Станкевич та ін.) наголошують на таких специфічних ознаках цього стилю, як: офіційність, нейтральний тон викладу змісту, виразна логізація та точність, відсутність емоційного забарвлення, документальність, наявність усталених одноманітних мовних зворотів, висока стандартизація вислову, сувора регламентація тексту. Суттєвим чинником ділового спілкування М. Зубков справедливо називає повторюваність дій, що призводить до регулярності використання однакових мовних зворотів у типових ситуаціях. Відтак стандартність, уніфікованість та стереотипність документів є визначальною рисою ділового мовлення.

Для офіційно-ділових текстів першорядного значення набуває поняття нормативності використання засобів мови. Норма, за Л. Мацько та Л. Кравець, служить опорою, вихідною позицією для виявлення варіантності мовних одиниць, пошуку та аналізу стилістично маркованих елементів, визначення меж стилю. Головною й необхідною умовою існування функціонального стилю, його суттю є мовленнєва системність, тобто спосіб добору й організації мовних засобів у певному типі мовлення [3, с. 19–21].

Предметом нашої уваги стали дієслівні форми, які функціонують у ділових текстах. Зауважимо, що означені тексти є неоднорідними за своїм призначенням, що пояснюється внутрішньостильовою диференціацією офіційно-ділового стилю. Розглянемо особливості функціонування дієслівних форм у документах.

Інфінітив зазвичай використовується в ухвальній частині низки документів, зокрема протоколу, наказу, розпорядження тощо, для вираження наказовості, наприклад: *затвердити на посаді, взяти інформацію до відома, встановити доплату в розмірі..., допустити до участі в конкурсі, позбавити пільг*. Як бачимо, dokonаний вид інфінітива надає висловленню категоричного характеру, він підсилює наказ. Акцентуємо, що нормативною формою в ділових текстах є інфінітиви на *-ти*, але не *-ть*. Сферою вживання останніх є художні та розмовні тексти. Менш категоричні безособові форми, які функціонують в інструкціях, статутах, приписах (*не дозволяється, заборонено*). Крім того, безособові дієслівні форми на *-но, -то* вживають у значенні «хтось щось зробив», як-от: *Лист відправлено* (хтось відправив) [4, с. 203–210]. Ці форми мають характер констатації фактів, за якої наголошується на самій дії, а не на особі її виконавця.

Щоб уникнути морфологічних помилок у ділових паперах, пов'язаних з неправильним вибором дієслівної категорії стану, А. Загнітко та І. Данилюк радять скористатися такими правилами [2, с. 288]: активний стан використовується, коли потрібно виділити суб'єкт дії – юридичну або посадову особу як джерело приписуваних або фіксованих дій. Зазвичай

речення з активним станом уживаються в теперішньому часі, але в рішенні присудок виражається в минулому часі (*Колегія вирішила...*). Активний стан отримав широке розповсюдження у розпорядчій документації. Пасивний стан використовується, якщо факт здійснення дії має більше значення, ніж вказівка на осіб, що вчинили дію, наприклад: *оплата гарантується*.

З-поміж дієслівних форм дійсного способу найпоширенішою в текстах офіційно-ділового стилю, як зазначають Н. Ботвина, З. Мацюк, Н. Станкевич [1; 4], є дієслово теперішнього часу із значенням позачасовості (теперішній постійний), що виражається формами 1-ої особи множини, 3-ої особи однини та множини: *дирекція звертається, вважаємо за доцільне звернутися, рівень інфляції становить, банк впроваджує нові форми роботи з клієнтами, допускають до участі в конкурсі осіб...* та ін. Якщо укладачеві документа необхідно підкреслити обов'язковість виконання дії, то користуються таким видом транспозиції часових форм, як уживання теперішнього часу в значенні майбутнього: *засідання комітету розпочинається о 15 годині*.

В офіційно-діловому стилі, на думку Л. Мацько та Л. Кравець [3, с. 114], з-поміж форм майбутнього часу недоконаного виду перевагу слід віддавати аналітичній формі, яка утворюється поєднанням допоміжного дієслова *бути* в різних особових формах та інфінітива основного дієслова: *будуть розглядати, будуть вирішувати*. Хоча допустимою є й синтетична форма *розглядатимуть, вирішуватимуть*. Вона дає змогу уникнути повтору.

Таким чином, урахування нормативних аспектів функціонування дієслівних форм у ділових паперах дозволить передати зміст тексту граматично правильно відповідно до вимог укладання документації різного призначення.

Література:

1. Ботвина Н. В. Офіційно-діловий та науковий стилі української мови : [навч. посіб.] / Ботвина Н. В. – К. : АртЕк, 1998. – 192 с.

2. Загнітко А. П. Українське ділове мовлення : професійне і непрофесійне спілкування / А. П. Загнітко, І. Г. Данилюк. – Донецьк : ТОВ ВКФ «БАО», 2006. – 480 с.

3. Мацько Л. І. Культура української фахової мови : [навч. посіб.] / Л. І. Мацько, Л. В. Кравець. – К. : ВЦ “Академія”, 2007. – 360 с.

4. Мацюк З. О. Українська мова професійного спілкування : [навч. посіб.] / З. О. Мацюк, Н. І. Станкевич. – К. : Каравела, 2005. – 352 с.

Савченко А. Л.

АСПЕКТ СИНТАКСИЧНОЇ ВАРІАТИВНОСТІ

Активізація й поглиблення знань студентів із синтаксису сучасної української літературної мови, стилістики мовних елементів сприятимуть розвитку вмінь та навичок комунікативно виправданого використання синтаксичних одиниць у різних ситуаціях. Дослідження синтаксичних конструкцій складного речення, з нашого погляду, є дуже актуальним.

Об'єктом структурно-семантичних досліджень багатьох учених (В. А. Білошапкина [3], Л. П. Столярова [4], І. Р. Вихованець [1] та ін.) є саме складні речення. Однак поки що не розпочато у повному обсязі аналіз складного речення з функціонально-стилістичного боку.

Предметом наших наукових досліджень є складнопідрядні речення, а зокрема – їхня субституція.

Грамматичне значення складного речення складається із взаємодії одиниць, що вже володіють власним граматичним значенням. Предикативна одиниця – частина складного речення – це складний комплекс відбитих відношень об'єктивного світу.

Розгляд синонімічних груп речень є важливим для уточнення значення речень. Значення складного речення – це відображення відношень явищ реальної дійсності, отримане в результаті взаємодії предикативних одиниць на основі всіх можливих для цієї комбінації елементів структурних зв'язків. Узагальнене граматичне значення складається з усіх можливих речень, об'єднаних синонімічними відношеннями. Отже, граматична варіативність надає вибір різноманітних засобів вираження загального значення. Саме функціональний підхід до синтаксису – від значення до засобів вираження – і припускає знання набору варіантів.

Загальновідомо, що саме поняття функціональності пов'язане насамперед із практичним застосуванням мови. Справжня мовна культура визначається розмаїттям способів вираження того ж змісту, які є в лексичному запасі мовця, точністю і доцільністю їхнього вибору відповідно до комунікативного завдання.

Граматичними варіантами можуть бути одиниці одного рівня (у цьому разі – складні речення), що мають загальне граматичне значення. Г. Золотова підкреслює, що зміна форми компонентів моделі в рамках того ж типового значення і складає сутність синонімічних перетворень речення [2].

Синонімічними виявляються речення різні за типом зв'язку – сурядні й підрядні, а також речення одного структурно-семантичного типу, які оформлені різними сполучниками.

У синонімічному ряді складних речень, який можна уявити собі як своєрідну парадигму типового значення, є домінантне речення. Йому властиво відбивати це значення:

- а) найбільш узагальнено (без відтінків);
- б) найбільш частотно;
- в) стилістично нейтрально.

Для перевірки синонімічності речень проводиться операція взаємозамінності. У процесі цього виявляється, що в межах одного структурно-семантичного виду речення не завжди синонімічні й, навпаки, синонімічними нерідко виявляються речення різних типів і видів.

Список використаних джерел

1. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: [підручник для філолог. фак-тів вузів] / І. Р. Вихованець. – К.: Либідь, 1993.
2. Золотова Г. А. Монопредикативность и полипредикативность в синтаксисе / Г. А. Золотова // Вопросы языкознания. – 1995. – №2. – С. 99 – 109.
3. Современный русский язык: [учеб. для филол. спец. ун-тов] / В. А. Белошапкова, Е. А. Брызгунова, Е. А. Земская и др. ; под ред. В. А. Белошапковой. – [2-е изд., испр. и доп.] – М.: Высшая школа, 1989.
4. Столярова Л. П. Синтаксис сложноподчиненного предложения / Л. П. Столярова. – Д.: ДНУ, 2003.

Тетяна СУЛИМА

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ ПЕДАГОГА – ВИМОГА СЬОГОДЕННЯ

Модернізація змісту освіти пов'язана з оптимізацією засобів і технологій організації освітнього процесу. Реалізація принципів Болонської декларації в Україні (утворення єдиного ринку праці вищої кваліфікації в Європі, забезпечення якісного освітнього рівня фахівців і відповідності їх підготовки умовам міжнародного ринку праці) актуалізувала проблему формування компетентних, конкурентоздатних на ринку праці працівників із широкою професійною кваліфікацією. «Суспільство знань вимагає креативності, глобальної компетентності і мобільності, критичності та нестандартності як від випускників сучасних шкіл, так і від учителів, які мають володіти широким спектром педагогічних стратегій (стратегій навчання), що забезпечують максимальне поліпшення учнівських досягнень» [10, с. 15]. Це

положення, викладене в «Педагогічній конституції Європи», стосується й педагога професійної школи, адже сучасний освітній простір потребує розвитку професійної компетентності фахівців, їх конкурентоздатності й мобільності, а це, своєю чергою, вимагає суттєвих змін у змісті професійної підготовки майбутнього педагога професійного навчання.

Відповідно до основних концептуальних положень розвитку інженерно-педагогічної освіти (розроблених авторським колективом науковців на чолі з О. Коваленко), потребує першочергової уваги ціла низка проблем, для вирішення яких необхідно розв'язати такі завдання: створення й упровадження механізмів системного вивчення змін, тенденцій на ринку праці, своєчасне визначення перспективних кваліфікацій; упровадження в навчальний процес нових прогресивних методів навчання та нових технологій підготовки кваліфікованих робітників; упровадження підприємницького підходу до професійного навчання; формування в молоді знань і навичок поведінки в новому економічному середовищі; демократизація та децентралізація управління професійно-технічною освітою; розвиток стратегії безперервності професійно-технічної освіти й навчання протягом усього життя [4, с.14].

Звичайно, не можна не погодитись із висновком науковців. Але виконання зазначених вимог значною мірою визначається й рівнем професійної компетентності науково-педагогічних кадрів.

Посилення уваги науковців в умовах сьогодення до проблеми компетентності педагога професійного навчання зумовлюється потребами модернізації підготовки кваліфікованих робітників. Так, у «Концепції розвитку професійно-технічної (професійної) освіти в Україні» (2004) обґрунтовано положення щодо педагогічної та професійної майстерності, професійної культури, а також професійних, особистісних та індивідуально-психологічних якостей педагогів професійного навчання. Усе це передбачає їх комплексну особистісну, професійну й психологічну готовність до оволодіння сучасними інноваційними методиками і технологіями сучасного виробництва та професійної підготовки майбутніх фахівців, здатність творчо їх застосувати й упроваджувати в навчально-виробничий процес закладів профтехосвіти.

Розв'язання цих завдань суттєво залежить від загального рівня професійно-педагогічної підготовленості та рівня сформованості професійної компетентності педагога професійного навчання.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Аналіз сучасних дослідницьких підходів до змісту поняття «професійна компетентність педагога професійного навчання» показав, що ця проблема нині активно вивчається

вітчизняними й зарубіжними науковцями, які вкладають у його трактування різний зміст.

Професійна компетентність педагога, на думку І. Зязюна, пов'язана з формуванням професійних знань на всіх рівнях – методологічному, теоретичному, методичному, технологічному – і розглядається як знання предмета («олюднення» знань, особистий погляд на світ), методики його викладання, педагогіки та психології. Науковець підкреслює, що не саме по собі знання предмета стає стрижнем педагогічної компетентності, а особиста оцінка й розуміння проблеми, роздумів, критичний погляд на явища та ситуації [3, с. 41].

М. Кухарев професійну компетентність педагога розглядає як «високий рівень його підготовленості, зумовлений знанням стратегії продуктивної педагогічної діяльності, взаємодіючих у ній структурних компонентів і критеріїв для вимірювання ступеню її продуктивності» [7, с. 42]. У це поняття науковець вкладає знання та досвід педагога, здатного прогнозувати можливі результати, діагностувати їх, аналізувати педагогічну ситуацію та моделювати більш ефективну систему дій на шляху досягнення результатів, обґрунтовувати й корегувати власну діяльність.

Професійну компетентність Н. Кузьміна розглядає з позиції взаємозв'язку виконання педагогом певної діяльності та сформованості в нього таких якісних характеристик, як інформованість, авторитетність, організованість, що дають можливість продуктивно розв'язувати навчально-виховні завдання, спрямовані на формування особистості учня [6].

У дослідженні А. Смятських і Т. Туркіної професійна компетентність педагога розглядається як характеристика теоретичної та практичної підготовки фахівця до здійснення педагогічної діяльності, що представлена сукупністю загальнопедагогічної, спеціальної, технологічної, комунікативної і рефлексивної компетенцій і виявляється в здатності самостійно, відповідально, ефективно виконувати певні трудові функції [8, с. 10].

На думку відомих російських учених (В. Сластьоніна, І. Ісаєва, А. Міщенко, Є. Шиянова), поняття «професійна компетентність педагога» відображає сукупність його теоретичної й практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності, а структура поняття розкривається через педагогічні вміння, які об'єднуються в такі чотири групи: втілювати зміст об'єктивного педагогічного процесу в конкретні педагогічні завдання; будувати й приводити в дію логічно завершену педагогічну систему; виокремлювати й налагоджувати взаємозв'язки між компонентами та чинниками педагогічного процесу, приводити їх у дію; враховувати й оцінювати результати педагогічної діяльності.

Отже, професійна компетентність педагога безпосередньо пов'язана з його професійно важливими якостями, проявляється в діяльності й зумовлена конкретними обставинами та ситуаціями, професійно важливими особистісними якостями. Вона не може бути ізольована від конкретних умов її реалізації в конкретній діяльності.

Українські науковці О. Коваленко, Н. Брюханова, О. Мельниченко стверджують, що професійна компетентність педагога професійного навчання вказує на те, що людина з високим ступенем гнучкості уміє і глибоким розумінням сутності відповідних процесів та явищ дійсності володіє окремими групами досвідних надбань стосовно тих чи тих напрямів здійснення професійної педагогічної діяльності [5, с. 144].

Водночас педагогу професійного навчання, як суб'єкту педагогічної діяльності, мають бути притаманні такі особистісні властивості: спрямованість (соціально-орієнтовані мотиви, діяльнісно-орієнтовані мотиви, мотиви, звернені на суміжні предметні галузі й ін.); ставлення до зовнішнього світу, до людей, до діяльності; ставлення до себе, особливості саморегуляції; креативність, її особливості, прояви; інтелектуальні риси індивідуальності; оперативні риси індивідуальності (умілість, готовність до дій, виконавські здібності); емоційність; емотивність; особливості усвідомлення близькості своєї професії з іншими; уявлення про здатності особистісних якостей, очікуваних від професіонала; усвідомлення того, які якості певна професія розвиває, а які пригнічує; уявлення про своє місце в професійній спільноті.

Варто погодитись із думкою Е. Зеєра, що важливим етапом професіоналізації педагога професійного навчання з огляду на компетентнісний підхід в освіті є його професійне становлення, і наголосити, що професійне становлення педагога є першочерговим завданням для розвитку суспільства в цілому: особистість педагога так само, як і його професійні знання, є ціннісним капіталом суспільства. Викладач здатний формувати в учнів, студентів лише ті ціннісні орієнтації, які притаманні йому самому. Як свідчить практика, професійне становлення педагога охоплює тривалий період життя: від початку формування професійних намірів до професійної майстерності. Щоб бути майстром, треба володіти особистісною професійною неповторністю й унікальністю, своїм стилем діяльності, концептуальністю професійного мислення. Але для цього в педагога мають бути сформовані компоненти (складники) професійної компетентності.

У останніх публікаціях з проблеми дослідження знаходимо науково-обґрунтований опис ціннісно-мотиваційного, когнітивного, операційно-діяльнісного, рефлексивного та творчого компонентів професійної

компетентності педагога професійного навчання, проте характеристики професійно важливих якостей не надано стільки уваги.

Професійно важливі якості – це індивідуальні якості педагога професійного навчання, що впливають на ефективність і успішність професійно-педагогічної діяльності.

Варто наголосити, що під професійно важливими якостями Е. Зеєр розуміє індивідуальні якості суб'єкта діяльності, які впливають на ефективність діяльності й успішність оволодіння нею [1; 2].

Професійно важливі якості діляться на дві категорії. До першої відносять ті, які мають безпосередній зв'язок з певною діяльністю; їх називають провідними професійно важливими якостями. Другу категорію становлять якості, які займають важливе місце в будь-якій системі якостей; їх називають базовими. Власне, саме вони створюють структуру здійснюваної діяльності. Отже, професійно важливі якості в різні моменти часу можуть бути провідними або базовими.

Як видається, педагогу професійного навчання мають бути притаманні такі професійно важливі якості: любов до учнів, альтруїзм (напрям поведінки і діяльності людини, який ставить інтереси іншої людини або загальне благо вище від особистих інтересів; зазвичай використовується для визначення властивості приносити свою вигоду в жертву заради загального блага), емпатія (здатність педагога професійного навчання перейматися почуттями й переживаннями іншої особи, реалізовувати свою потребу в безкорисливому створенні сприятливих умов для позитивного емоційного стану та життєдіяльності особи, що потребує підтримки), творчість (діяльність педагога професійного навчання, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей – нових наукових відкриттів, інженерно-технологічних, педагогічних, управлінських чи інших інновацій тощо), комунікативність (сукупність істотних, відносно стійких властивостей особистості, що сприяють успішному прийому, розумінню, засвоєнню, використанню й передаванню інформації).

З-поміж якостей особистості, необхідних для успішної професійно-педагогічної діяльності майбутнього педагога професійного навчання в умовах сучасного ринку праці, варто виокремити таку базову професійно важливу якість, як мобільність.

У професійній педагогіці мобільність розглядається у таких вимірах: соціально-економічному – як готовність і здатність адаптуватися до змін на ринку праці; професіологічному – достатньо швидко і успішно опановувати нову техніку, нові технології в межах однієї професії, статусні переміщення в

просторі професійної ієрархії, а також за необхідності оволодівати суміжними та новими професіями; педагогічної інноватики – як діяльність щодо створення, опанування та використання освітніх інновацій.

Сьогодні проблеми формування професійної мобільності розглядаються багатьма дослідниками з позиції компетентнісного підходу. На їх думку, основою формування професійної мобільності майбутніх фахівців повинні бути професійні компетентції, які мають широкий радіус дії і дозволяють виходити за межі однієї групи професій, професійно та психологічно готувати фахівця до освоєння нових професій, забезпечують готовність до інновацій у професійній діяльності (Е. Зеєр, Д. Мартенс, А. Шелтон) [1].

Так, мобільність педагога професійного навчання, на думку Л. Сушенцевої, передбачає володіння ним відповідними компетенціями, що уможливають гнучкість, швидку орієнтацію в професії, конкурентоздатність на ринку праці, готовність до підвищення кваліфікації, перекваліфікації, самоосвіти [9, 158].

Слід погодитися з думкою науковця про те, що мобільність виявляється в професійно-педагогічній діяльності та забезпечує самовизначення й самореалізацію в житті і праці на основі сформованості ключових компетенцій та базових професійних (ключових) кваліфікацій, а також у прагненні особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище.

Своєю чергою, професійна мобільність визначається як здатність педагога професійного навчання реалізовувати свою потребу в певному виді діяльності, яка відповідає нахилам та здібностям; здатність переходити з одного рівня професійної діяльності до іншого, розширюючи і поглиблюючи її характер; здатність проявляти свою професійну компетентність.

Мобільність педагога професійного навчання представлена:

- властивостями і якостями особистості (відкритість, довіра до людей і до себе, гнучкість, оперативність, локалізація контролю, толерантність);
- уміннями (рефлексії, саморегуляції, самовизначення, цілепокладання, проектування й управління);
- здібностями (бачити та розуміти сутність змін в соціумі, бачити варіативність і альтернативність розвитку педагогічної ситуації, конструктивно, продуктивно мислити, проектувати необхідні зміни в мікросоціумі, групі, вирішувати проблеми, адаптуватися до змін).

Проте власна педагогічна практика підготовки педагогів професійного навчання дозволяє зробити висновок, що серед структурних компонентів мобільності педагога професійного навчання важливого значення набувають: готовність до самоосвіти, установка на самоактуалізацію, оптимістичне сприйняття дійсності, наполегливість у досягненні мети, креативність, критичне мислення.

Зазначимо, що в умовах сьогодення мобільність педагогів професійного навчання як компонент їх професійної компетентності – це властивість особистості, яка сприяє швидкому реагуванню на ситуацію ускладнення і актуалізує всі потенційні можливості суб'єктної активності педагога професійного навчання під час вибору варіантів і способів розв'язання професійно-педагогічних задач та прогнозування професійної самореалізації. Подальшого дослідження потребує структурно-функціональний аналіз професійної мобільності педагогів професійного навчання, який дозволить виявити її основні характеристики, методики діагностики та технології її розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зеер Э. Ф. Профессиональная мобильность – интегральное качество субъекта инновационной деятельности / Э. Ф. Зеер, С. А. Морозова, Э. Э. Сыманюк // Педагогическое образование в России. – 2011. – № 5. С. 90–97.
2. Зеер Э. Ф. Психология профессионального образования / Эвальд Фридрихович Зеер. – М. : Издательство Московского психолого-социального института ; Воронеж : Модек, 2003. – 480 с.
3. Зязюн І. Особистісно-авторське відтворення вчителем досвіду педагогічної майстерності і його діагностика / І. Зязюн // Професійно-технічна освіта. – 2007. – № 1. – С. 9–11.
4. Коваленко О. Е. Основні концептуальні положення розвитку інженерно-педагогічної освіти / О. Е. Коваленко, С. Ф. Артюх, В. І. Лобунець, М. К. Резніченко, А. П. Тарасюк // Проблеми інженерно-педагогічної освіти : зб. наук. праць. – Харків : УПА, 2004. – Вип. 6. – С. 14–27.
5. Коваленко О. Е. Теоретичні засади професійної педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів в контексті приєднання України до

Болонського процесу : монографія / Олена Едуардівна Коваленко, Наталія Олександрівна Брюханова, Оксана Олександрівна Мельниченко. – Харків : УПА, 2007. – 162 с.

6. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Нина Васильевна Кузьмина. – М. : Высшая школа, 1990. – 117, [2] с.

7. Кухарев Н. В. Формирование и стимулирование профессиональной компетентности педагога – одна из важнейших акмеологических проблем / Н. В. Кухарев // Адукацыя і выхаванне. – 1996. – № 8. – С. 37–51.

8. Смятских А. Л. Формирование профессиональной компетентности студентов педколледжа / А. Л. Смятских, Т. М. Туркина. – М. : Исследовательский центр НОУ ИСОМ, 2003. – 34 с.

9. Сушенцева Л. Л. Формування професійної мобільності майбутніх кваліфікованих робітників у професійно-технічних навчальних закладах: теорія і практика : монографія / Лілія Сушенцева ; за ред. акад. НАПН України Н. Г. Ничкало. – Кривий Ріг : Видавничий дім, 2011. – 438 с.

10. Pedagogical Constitution of Europe = Педагогічна Конституція Європи = Педагогическая Конституция Европы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.arpue.org/index.php/uk/chasopys-yevropeiski-pedahohichni-studii/pedahohichna-konstytutsiia-yevropy>.

Ст. викл. Суховенко Н. І.

Доповідь на методичний семінар кафедри

на тему: «Особливості набору, адаптації та організація навчального процесу для іноземних студентів»

Визначальними тенденціями розвитку сучасної системи освіти є глобалізація, поглиблення, фундаменталізація та посилення гуманістичної

спрямованості. Особливо це проявляється в процесі набору та навчання студентів іноземців у Криворізькому національному університеті.

Складним є процес відбору кандидатів на навчання. Суттєве покращення якості відбору абітурієнтів можливе за умови створення та реалізації власної системи набору, яка кожного року вдосконалюється. Університетом розроблена цілісна процедура набору іноземних громадян, починаючи з видачі запрошення на навчання, проходження співбесіди і до часу зарахування у студенти.

Якісна реалізація підготовки фахівців із зарубіжних країн вимагає участі кваліфікованих науково-педагогічних працівників, які володіють англійською мовою. Процес навчання не може відбуватися у відриві від соціально культурного середовища нашої країни, а тому питання адаптації та побутових умов, в яких знаходиться іноземний студент – це істотний чинник, який впливає на ефективність навчання. Це, у свою чергу, вивело на перший план ініціативну активність вищих навчальних закладів, їхню конкурентоспроможність, готовність до діяльності на міжнародному ринку освітніх послуг. Важливо пам'ятати, що підготовка іноземних студентів має педагогічний, політичний, економічний та гуманітарний аспекти.

Значний ріст кількості іноземних студентів в КНУ можна розцінити як своєрідний показник стабільності в університеті, високого світового рейтингу отриманих іноземцями фахових знань. Водночас, підняття іміджу вищої освіти на міжнародній арені активно сприяє діяльність Українського державного центру міжнародної освіти та відділу міжнародних зв'язків.

Збільшення кількості груп іноземних студентів своєрідний показник стабільності в університеті.

Набір та організація навчання студентів-іноземців в нашому університеті досить складний, енергоємний та виснажливий процес. На сьогоднішній день, важливо постійно моніторити ситуацію на ринку роботодавців,

вловлювати основні сили керівників органів та партнерів, бути гнучкими до викликів, завжди виконувати норми законів.

Тарасова Олена Володимирівна
кандидат психологічних наук, доцент

ПСИХОЛОГІЧНА СТРУКТУРА ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ

При підготовці фахівця у вищому навчальному закладі здійснюється активний пошук можливостей розвитку, формування системи ціннісних орієнтацій, моделювання свого майбутнього, формування образу майбутньої професії. Саме на цьому етапі надзвичайно важливо сформувати у студентів внутрішнє усвідомлення багатоваріантності можливостей розвитку, вміння співвідносити особисті ціннісні орієнтації із загальнолюдськими, вміння сприймати світ в русі, пристосовуватися до нестримно змінних умов, тобто формувати професійну мобільність [1, с. 115].

Поняття «професійна мобільність» у науковій літературі трактується неоднозначно. Так, у великому психологічному словнику професійна мобільність визначається як «здатність і готовність особистості досить швидко й успішно опанувати нову техніку та технологію, набувати знання й вміння, яких бракує, що забезпечує ефективність підготовки до нової професійної діяльності» [2, с. 24].

Активне дослідження професійної мобільності почалися у 70-і роки ХХ століття. Професійну мобільність на той час визначали переважно як готовність робітника, до швидкої зміни у виконванні виробничих завдань [3, с. 467-472].

Поняття професійної мобільності фахівця розкрито в наукових розвідках вітчизняних учених (Н. Ничкало, Л. Сушенцева, О. Щербак) та

зарубіжних науковців (П. Блау, Н. Василенко, Е. Корчагін, Г. Мухамедзянов, О. Олейнікова, О. Філатов, Д. Чернилевський).

Поняття «професійна мобільність» має декілька визначень, які, за великим рахунком, є тотожними. Вони характеризують мобільність як здатність людини швидко й ефективно самоорганізовуватися, змінюватися відповідно до життєвих і професійних потреб, адаптуватися до певного професійного середовища та професійних груп й, кінець-кінців, ефективно працювати [3, с. 469].

Професійна мобільність безпосередньо залежить від якості та ефективності психологічної готовності. У зв'язку з цим особливу увагу викликають шляхи (методи, прийоми) формування психологічної готовності майбутніх фахівців і критерії її оцінювання.

Психологічна готовність – це не тільки властивість чи ознака окремої особистості, це концентрований показник діяльної сутності особи, міра її професійної здатності.

Психологічна готовність включає в себе, з однієї сторони, запас професійних знань, умінь і навичок; з іншої – сукупність психічних особливостей особистості: переконання, інтереси, здібності, професійне мислення, розвинена пам'ять, працездатність, емоційність, моральний потенціал особистості, що забезпечать успішне виконання професійних функцій.

Психічні особливості й моральні якості є основою установки майбутнього фахівця на усвідомлення функцій праці, професійної позиції, оптимальних способів діяльності, співвіднесення своїх здібностей з можливостями й водночас є характеристиками психологічної готовності.

У структурі психологічної готовності до професійної мобільності виділяють такі складові:

- мотиваційна;
- пізнавально-оперативна;
- емоційно-вольова;

- психофізіологічна;
- оцінююча.

Розкриємо суть кожної із цих складових.

Мотиваційна складова включає в себе професійні установки, інтереси, прагнення займатися професійною діяльністю. Її основою є професійна спрямованість (особисте прагнення людини застосувати свої знання в обраній професійній сфері), в якій виражається позитивне ставлення до професії, нахил та інтерес до неї, бажання вдосконалити свою підготовку і т. д. Стійкість, глибина і широта професійних інтересів та ідеалів визначається професійною спрямованістю.

До пізнавально-операційного аспекту психологічної готовності входять професійна спрямованість уваги, уявлень, сприймання, пам'яті, професійне мислення, здібності, знання, дії і операції, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності. Особливістю уваги фахівця є його можливість до переключення з одного об'єкта на інший. Вона характеризується достатньою стійкістю, обсягом, концентрацією.

Цілеспрямоване формування професійної уваги, пам'яті, уявлення є важливим фактором підвищення психологічної готовності. Серед якостей пізнавально-операційного компонента готовності значне місце займає професійне мислення. Воно виявляється в умінні виявити виробничі ситуації, явища, факти, розпізнати, моделювати їх, спрогнозувати можливі наслідки. А для цього фахівцеві необхідний високий рівень теоретичних знань, творче мислення і ґрунтовний багаж загальної культури.

Емоційно-вольова складова психологічної готовності – почуття, вольові процеси, що забезпечують успішний перебіг і результативність діяльності фахівця; емоційний тонус, емоційна сприйнятливність, цілеспрямованість, самовладання, наполегливість, ініціативність, рішучість, самостійність, самокритичність, самоконтроль. Зміст психологічної готовності характеризується зв'язком інтелектуального й емоційного в сфері особистості. Так знання явища людиною – важливий факт, але не менш

важливим є осмислення людиною цього явища, тобто те, який зміст вносить сама людина в це явище. Зміст психологічної готовності визначає характер зв'язку між знаннями професійно-етичного особистісного змісту діяльності і його переживаннями. Не можна обмежуватись тільки накопиченням знань і розвитком інтелекту. Не менше уваги треба приділяти й емоційній стороні, формуванню культури почуттів.

Психофізіологічний аспект психологічної готовності складають упевнення у своїх силах, прагнення наполегливо і до кінця доводити розпочату справу, здатність вільно керувати своєю поведінкою та поведінкою інших, професійна працездатність, активність і саморегулювання, урівноваженість і витримка, динамічний темп роботи. Ці властивості і здібності забезпечують вчителю високу працездатність у виконанні професійних функцій.

Оцінююча складова передбачає самооцінку своєї професійної підготовки і відповідність процесу розв'язання професійних завдань оптимальним зразком.

Поняття готовність до діяльності віднайшло своє поглиблення і конкретизацію в працях українського психолога В. О. Моляко (спочатку в контексті психології трудового навчання і виховання, потім – у психології творчості). Як зазначає науковець, формування психологічної готовності до праці повинно бути спрямоване на професійний рівень діяльності як на певний орієнтир, еталон майбутньої роботи, тобто і сам процес допрофесійної підготовки, тим більше професійної, слід пов'язувати з виконанням не тільки навчальних завдань, а й обов'язково таких, що максимально наближені до реальних виробничих умов [4].

Отже, специфіка професійного мислення залежить від своєрідності задач, що розв'язуються різними фахівцями, разом з тим, якість професійної діяльності, рівень професіоналізму та професійної мобільності залежить від розвиненості професійного мислення. Професійне мислення може проявлятися у формі розуміння під час виконання професійної діяльності та у

формі творчого самостійного розв'язання нових (принаймні, для даного працівника) професійних задач. Раціональний підхід до професійної підготовки фахівців дає змогу сформувати модель майбутнього фахівця, яка б містила основні вміння, навички та якості, а саме: високий рівень загальноосвітньої, політехнічної та професійної підготовки; професійну мобільність; розвинуте професійне мислення; моральну готовність виконувати соціальну роль працівника високої кваліфікації, повагу до своєї професії; дбайливе ставлення до матеріальних цінностей (обладнання, інструмент, сировина та ін.); комунікабельність, вміння працювати у колективі; відповідальність за якість виконаної роботи; дисциплінованість, сумлінність, ініціативність; раціональність мислення; пізнавальну активність та самостійність; уважність, спостережливість, наполегливість у досягненні мети; навички планувати і контролювати свої дії; вміння об'єктивно оцінювати результати своєї роботи; постійне прагнення вдосконалюватися в обраній професії; готовність працювати за новими технологіями (та їх розробляти).

Список літератури:

1. Іванченко Є. А. Професійна мобільність майбутніх фахівців / Є. А. Іванченко. – О. : Просвіта, 2004. – 120 с.
2. Мещеряков Б. Г. Большой психологический словарь / Б. Г. Мещеряков, В. П. Зинченко. – М. : Прайм-Еврознак, 2003. – 672 с.
3. Шпекторенко І. Поняття та структура феномену професійної мобільності державного службовця / І. Шпекторенко // Університетські наукові записки. – 2007. – № 4 (24). – С. 467 – 472.
4. Моляко В. А. Психология конструкторской деятельности / В. А. Моляко. – М. : Машиностроение, 1983. – 134 с.
5. Рубинштейн С. Л. О мышлении и путях его исследования / Рубинштейн С. Л. – М. : Изд-во АН СССР, 1958. – 147 с.

6. Теплов Б. М. Избранные труды: в 2 т. / Теплов Б. М. . – М. : Педагогика, 1985. – Т.1. – 328 с.

7. Костюк Г. С. Учебно-воспитательный процесс и психическое развитие [под ред. Л.Н. Проколиенко]; [сост. В. В. Андриевская, Г. А. Балл, А. Т. Губко, Е. В. Проскура] / Костюк Г. С. – К. : Радянська школа, 1989. – 608 с.

В. В. Ткачук¹, Є. О. Модло², С. О. Семеріков¹, Ю. В. Єчкало¹

¹ДВНЗ «Криворізький національний університет»

*²Криворізький металургійний інститут
Національної металургійної академії України*

ТЕХНОЛОГІЯ ДОПОВНЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ У МОБІЛЬНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ ВНЗ

Мобільні пристрої розширюють межі аудиторного навчання шляхом використання мобільного навчального середовища ВНЗ. Впровадження мобільного навчального середовища надає можливість застосування доповненої реальності – інноваційної технології, яка створює візуальний додаток до реального світу шляхом проектування і виведення будь-яких віртуальних об'єктів у заданий простір (на екран комп'ютера, телефона, планшета тощо).

Т. П. Коделл та Д. В. Майзел [1], характеризуючи технологію доповненої реальності, вказують на простоту відображення у ній віртуальних об'єктів порівняно з віртуальною реальністю. Розробка об'єкту для системи доповненої реальності виконується у такий спосіб:

1) у 3D-середовищі створюється візуальна модель компоненту доповненої реальності;

2) у 2D-середовищі створюється простий маркер, що може бути швидко розпізнаний системою доповненої реальності;

3) у програмному засобі для підтримки доповненої реальності маркер пов'язується із 3D-моделлю.

Будь-який засіб доповненої реальності може бути навчальним об'єктом, якщо він є керованим та сприяє взаємодії користувача з реальними

об'єктами із метою вивчення їхніх властивостей у процесі експериментального дослідження.

Доповнена реальність може бути використана для спільної роботи студентів. Особливої актуальності це набуває у процесі виконання лабораторних робіт із потенційно небезпечним обладнанням, що вимагає постійного контролю діяльності студентів. Реальні лабораторні роботи замінюються на роботи у доповненій реальності шляхом розміщення маркерів на лабораторних установках. Використовуючи маркери, студенти зможуть за допомогою мобільного Інтернет-пристрою візуалізувати інструкції або навчальні матеріали, необхідні для правильного використання та налаштування обладнання [2].

На рис. 1 подано приклад створення об'єкту доповненої реальності у мобільному навчальному середовищі ВНЗ. Об'єкт віртуалізується при розпізнаванні спеціального маркера системою на екрані мобільного пристрою зі встановленим програмним засобом підтримки доповненої реальності (Augment). На зображення розпізнаного маркера накладається відповідна йому 3D-модель.

Рис. 1. Об'єкт доповненої реальності мобільного навчального середовища

Перевагами використання таких об'єктів у навчальному процесі є:

- 1) надання студентам можливості спостерігати й описувати роботу реальних систем при зміні параметрів;
- 2) часткова заміна матеріальних ресурсів та експериментальних установок об'єктами доповненої реальності.

Застосування засобів доповненої реальності надає можливість підвищити реалістичність дослідження; забезпечує пізнавальний досвід, сприяє залученню студентів до систематичного навчання, надає коректні відомості про лабораторну установку у процесі експериментування з нею, створює нові способи подання реальних об'єктів у процесі навчання [3, с. 69-70].

Доповнена реальність поєднує віртуальні елементи з реальним світом; до реального оточення користувача додаються віртуальні об'єкти, що змінюються унаслідок його дій. Це вимагає створення віртуальних інструментів або компонентів, керованих користувачем, для виконання певних дослідів, проведення експерименту тощо.

Отже, технологія доповненої реальності у мобільному навчальному середовищі ВНЗ розширює можливості лабораторних установок, що використовуються для підготовки студентів до роботи із реальними системами. Системи високої складності або високої вартості, які традиційно були доступні лише фахівцям, можуть бути відтворені з високим ступенем реалізму та стати доступними для майбутніх фахівців. Надання тренажерам інтерфейсів доповненої реальності сприяє покращенню професійної підготовки через можливість опанування більшої кількості систем та ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Caudell T. P. Augmented reality: An application of heads-up display technology to manual manufacturing processes / T. P. Caudell, D. W. Mizell // Proceedings of the Twenty-Fifth Hawaii International Conference on System Sciences. January 7-10, 1992. Kauai, Hawaii. Volume 2: Software Technology Track / Edited by Jay F. Nunamaker, Jr. and Ralph H. Sprague, Jr. – Los Alamitos : IEEE Computer Society Press, 1992. – P. 659-669.

2. Martin-Gutierrez J. Improving strategy of self-learning in engineering: laboratories with augmented reality [Electronic resource] / Jorge Martin-Gutierrez, Egils Guinters, David Perez-Lopez // Procedia – Social and Behavioral Sciences. – 2012. – Volume 51. – P. 832-839. – (The World Conference on Design, Arts and Education (DAE-2012), May 1-3 2012, Antalya, Turkey). – Access mode : <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812033873/pdf?md5=f4edf1050e86d415b5564fd198cd1caa&pid=1-s2.0-S1877042812033873-main.pdf>

3. Restivo M. T. Augmented Reality in Electrical Fundamentals [Electronic resource] / M. T. Restivo, F. Chouzal, J. Rodrigues, P. Menezes, B. Patrão and J. B. Lopes // International Journal of Online Engineering (iJOE). – 2014. – Vol. 10. – No 6. – P. 68-72. – Access mode : <http://online-journals.org/index.php/i-joe/article/download/4030/3323>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ткачук Вікторія Василівна – викладач кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки, ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Коло наукових інтересів: мобільні ІКТ, інформатичні дисципліни, професійна підготовка інженерів-педагогів.

Модло Євгеній Олександрович – старший викладач кафедри автоматизованого управління металургійними процесами та електроприводом, Криворізький металургійний інститут Національної металургійної академії України.

Коло наукових інтересів: інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

Семеріков Сергій Олексійович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри інженерної педагогіки та мовної підготовки, ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Коло наукових інтересів: інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

Єчкало Юлія Володимирівна – кандидат педагогічних наук, доцент, старший викладач кафедри фізики, ДВНЗ «Криворізький національний університет».

Коло наукових інтересів: інформаційно-комунікаційні технології в освіті.

ТОЧНІСТЬ ТЕРМІНОВЖИВАННЯ В ОФІЦІЙНО-ДІЛОВОМУ ТА НАУКОВОМУ СТИЛЯХ МОВЛЕННЯ

На сучасному, такому непростому і трагічному, етапі розвитку нашої держави одним із загальних завдань є зміцнення статусу української мови як державної та всебічний розвиток і розширення функціонування її в усіх сферах суспільного життя. Це потребує від нас, викладачів вищої школи, науковців спільно з працівниками стандартизації, розробляти такі нормативні документи (НД), які не тільки відповідали б законодавству України, сучасному рівню науки і техніки, а й були одночасно зрозумілими і тим, хто їх пише, і тим, хто їх використовує. Цього можна досягти лише, якщо не буде суперечностей, неточностей та неоднозначностей у змісті НД, за умови вживання єдиної термінології в підручниках і довідковій літературі, єдиних правил складання, викладання та оформлення НД.

Одним із головних чинників, які сприятимуть формуванню єдиного правового поля, є основоположні національні стандарти, що регламентують загальні характеристики НД, незалежні від конкретного об'єкта, і передусім

норми українських офіційно-ділового та наукового стилів, придатних для НД. Кожна мова має власні традиції та стилістичні норми. Не зважаючи на спорідненість, українська і російська мови мають істотні (а часом і принципові) відмінності у стилістиці, синтаксисі та фразеології. Уперше в 2000-2001рр. у вітчизняній практиці стандартами закріплено *систему вимог до стилю* українських НД.

Хочеться звернути увагу авторів підручників, укладачів словників, а також розробників українських нормативних документів на зазначений *звід правил*, які наголосимо, *не нові*, проте ґрунтуються на традиціях української літературної мови рекомендаціях відомих українських мовознавців.

1. Користуватися природними для української мови способом позначення процесів замість іменникового, традиційного для російського офіційно-ділового та наукового стилів.

Однією з основних і безперечних прикмет української мови є вживання зворотів з дієсловом у не означеній формі й у різних особових формах, а також дієприслівниками, там, де в російській мові зазвичай уживають віддієслівні іменники.

2. Уникати мовних конструкцій «дієслово + віддієслівний іменник», що не становлять усталених дієслівно-іменникових зворотів.

Розроблювані НД, навчальні та наукові праці рясніють конструкціями «дієслово + віддієслівний іменник», у яких дієслово вказує тільки на те, що відбувається, а іменник-додаток показує, що саме відбувається.

Замість таких конструкцій потрібно вживати природніший для української мови й економічний засіб – дієслово.

3. Надати перевагу активним конструкціям над пасивними.

4. Правильно вживати безособові конструкції на –но –то. Згідно з правилами, потрібно використовувати безособову форму викладання тексту стандарту, яка не потребує означення виконавця дії, а лише наголошує на події, що відбувалася, наприклад, *застосовано метод, зазначено у настанові*.

5. Розмежовувати засобами української мови дію, подію і наслідок події, уживаючи для них різні віддієслівні іменники, утворені відповідно від дієслів недоконаного та доконаного виду.

З правила 1 не слід робити хибного висновку, ніби віддієслівних іменників слід уникати зовсім. Їх використовують зазвичай у заголовках, дефініціях, а також у реченнях, де ці іменники виконують функцію підмета або додатка. Тому дуже важливо їх правильно вживати, зважаючи на відмінність української мови від російської. Річ у тому, що і в тій, і в тій є два види дієслів: *недоконаний* (рос. *несовершенный*) і *доконаний* (рос. *совершенный*), при чому категорія виду притаманна всім словам української

та російської мов у будь-якій їхній формі, а дієслова недоконаного та доконаного виду, тотожні за лексичним значенням, утворюють *видові пари*.

6. Віддієслівні іменники, що позначають недоконані процеси, вживати тільки в однині.

Оскільки такі іменники є узагальненою назвою дії як багаторазової, так і повторюваної, невизначеної ні за кількістю циклів, ні за обсягом, ні за тривалістю, їх **треба вживати тільки в однині**.

7. Правильно вживати віддієслівні іменники із суфіксом –к(а).

Згідно з вимогами українського правопису віддієслівні іменники із суфіксом **–к(а)** можна вживати лише на позначення наслідків події, об'єктів, суб'єктів, але їх не можна вживати на позначення дії чи події.

8. Правильно вживати іншомовні терміни на –ція, -зія, -інг, -мент.

Слова іншомовного походження збагачують лексику кожної мови, проте запозичати треба лише тоді, коли немає питомого слова для якогось поняття. Тому вкрай небажано вживати іншомовні слова та терміни за наявності рівнозначних слів і термінів в українській мові. Якщо в академічних словниках є слово іншомовного походження й рівнозначне українське, перевагу треба надавати своєму, наприклад: *фактор – чинник*.

9. Надавати перевагу іменникам для назв учасників процесів (суб'єктів та об'єктів).

На відміну від російської мови, яка для назв учасників дії широко вживає прикметники (дієприкметники), що набули функції іменника, українська мова надає перевагу іменникам.

10. Розрізняти дійові властивості та перебування учасником дії.

Дійові властивості (тобто здатність або призначення бути учасником дії) українська мова, на відміну від російської, ніколи не позначає дієприкметники, а зазвичай використовує для цього віддієслівні прикметники, утворені за допомогою суфіксів.

Висновки.

1. Усі подані правила добре відомі, їх виведено з традицій української народної мови. Якщо народна мова через невелику потребу зрідка вживала деякі з цих засобів (особливо це стосується слів, що описують процеси), то в діловій та науково-технічній мові доцільно їх активно використовувати.

2. Беручи до уваги те, що багато раніше (за радянських часів) розроблених чинних термінологічних стандартів не відповідали нормам української мови, то за потреби слід виправляти їх граматично і стилістично, додавши чи змінивши ознаки, що розкривають зміст поняття. Зміни в такому разі не повинні порушувати змісту та обсягу поняття.

3. Щоб перейти на природний для української мови стиль, розробникам НД потрібно нарешті подолати психологічну залежність від сусідніх російської та польської мов, які мають відшліфовані за багато років офіційно-діловий та науковий стилі.

4. Система основних правил офіційно-ділового та наукового стилів має бути орієнтиром для всіх, хто пише українською мовою НД, офіційно-ділові та наукові тексти. Адже від мови НД усіх видів та рівнів прийняття багато залежить, чи фахова українська мова буде вдосконалюватися і збагачуватися, чи як часто, на жаль, трапляється, буде засмічуватися.

Міністерство Освіти і науки України

ДВНЗ «Криворізький національний університет»

Кафедра інженерної педагогіки та мовної підготовки

Доповідь на науковому семінарі:

**«АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ
МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА
КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ» У ПРОЦЕСІ
ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВНЗ»**

Підготувала

канд. пед. наук,

доцент каф. ІПМП

Хоцькіна С. М.

АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «АВТОМАТИЗАЦІЯ ТА КОМП'ЮТЕРНО-ІНТЕГРОВАНІ ТЕХНОЛОГІЇ» У ПРОЦЕСІ ФАХОВОГО СТАНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВНЗ

У сучасному світі поміж низки способів та засобів формування особистісних якостей і здібностей, необхідних компетенцій і компетентностей, пріоритетною і найбільш значущою залишається вища освіта загалом та вища професійна освіта зокрема. Формування професійної мобільності майбутніх фахівців в умовах єдиного європейського освітнього простору відкриває нові можливості не тільки для здобувачів освіти, а й для формування європейського ринку праці.

Важливу роль у цьому аспекті посідає розвиток ініціативності, самостійності студентів в організації особистісної стратегії поведінки і діяльності, відповідальності під час прийняття професійно зумовлених рішень. Для формування професійної мобільності як особистісно-професійної якості майбутніх фахівців – магістрантів з автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій визначальним постає процес забезпечення позанавчальної, організаційної, громадської діяльності студентів.

Відтак на сьогодні перед системою вищої освіти постає визначальне психолого-педагогічне завдання: навчально-пізнавальну діяльність студентів здійснювати переважно на основі особистісно зорієнтованого підходу, спрямованого на формування готовності до ефективного використання бази знань та способів їх упровадження для розв'язання практичних професійних завдань і виробничих ситуацій.

Дослідження системи підготовки фахівців різної профілізації в Україні ґрунтуються на сучасних положеннях професійної підготовки у вищій школі: неперервна професійна освіта (С. Гончаренко, Н. Ничкало, С. Сисоєва та ін.); професійна підготовка фахівців у вищих навчальних закладах (З. Бакум, С. Караман, С. Мартиненко та ін.); адаптація молодих фахівців до процесу виробництва (О. Алексеєв, В. Моргун, В. Семиченко, М. Шкодін та ін.).

Як переконують сучасні дослідження (Т. Медведовська, Т. Шаргун), постає актуальним не тільки розуміння творчої діяльності, а й готовність фахівців до прийняття нестандартних рішень, що вимагає відповідного

залучення певних виробничо-професійних можливостей за потреби творчої реалізації в галузі автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій.

Відтак найважливішою характеристикою діяльності випускника вищого навчального закладу є його готовність до мобільної професійно зумовленої діяльності.

На основі узагальнення досліджень науковців (М. Бекоєва, С. Гончаренко, С. Кульневич, Н. Ничкало, О. Пехота, В. Серіков, Л. Сушенцева, Н. Тализіна та ін.) окреслюємо такі компоненти мобільно зорієнтованої діяльності: мотиви й цілі; програму й планування; інформаційну основу; саморегуляцію; контроль процесу й результату діяльності; корекцію компонентів та їх розвиток.

Визначення «професійна мобільність» традиційно охоплює здатність спеціаліста змінювати професію, місце і рід діяльності. Водночас динаміка сучасного суспільного життя вносить корективи у розуміння сутності поняття, не звужуючи професійну мобільність межами однієї галузі; і розглядає мобільність фахівця як можливість професійної та особистісної самореалізації у будь-якій сфері соціально-економічної та соціокультурної діяльності. Такою готовністю майбутній фахівець може оволодіти в системі вищої освіти, якій також притаманна мобільність, варіативність та демократичність.

Аналіз наукових досліджень з проблеми професіоналізації фахівців у контексті розвитку у них професійної мобільності, засвідчив, що їх вже й не так багато, але популярність цієї проблематики останнім часом зростає. Варто підкреслити науковий доробок останніх років (В. Воронкова, Е. Сайфутдинова, Н. Коваліско, О. Гусак та ін.)

Проаналізувавши наявні визначення сутності поняття професійної мобільності, виокремили найбільш значущі для нашого дослідження (табл. 1).

Таблиця 1

Характеристика сутності поняття професійної мобільності фахівця
з позиції напрямів дослідження

Напрямок дослідження	Поняття	Автор
----------------------	---------	-------

Загальнонауковий	Мобільність - рухливість, здатність до швидкого просування, дії.	С. Ожегов
Соціологічний	Соціальна мобільність - переміщення індивідів у межах різних рівнів соціальної ієрархії, яка визначається з позиції широких професійних і соціально-класових категорій.	П. Сорокін
Психологічний	Професійна мобільність - здатність і готовність особистості швидко й успішно опанувати нову техніку і технологію, набувати знань і умінь, що забезпечують ефективність нової професійної діяльності.	Б. Мещеряков
Економічний	Трудова мобільність - означає принципову готовність населення до зміни посади, професії, місця роботи та проживання, способу життя загалом.	Л. Данилова
Управлінський	Професійна мобільність - це технологія, модель перебудови та реформування системи кадрового забезпечення державної служби.	І. Шпекторенко
Соціально-психологічний	Соціально-професійна мобільність - готовність і здатність особистості до швидкої зміни професії (перекваліфікації), виробничих завдань, місця праці, уміння швидко адаптуватися до нових соціально-економічних і внутрішньоорганізаційних умов праці.	Н. Вінник

Дослідженнями доведено, що найбільші труднощі в навчанні студентів під час формування професійної мобільності виявлено через:

невміння раціонально розподіляти свій час (47,8% опитаних);

відсутність або недостатність навичок самоосвіти;

невміння самостійно працювати з науковою літературою (у 24,6% – повільний темп сприйняття інформації);

у 19,7% – нездатність управляти діяльністю.

Що вимагає професія від фахівця з вищою освітою (відповідно до Галузевого стандарту спеціальності)?

1. Знання загальної теорії й уміння застосовувати у процесі аналізу конкретних виробничих проблем.

2. Розуміння специфічної термінології, яка притаманна професії, мови символів, умовних позначень тощо.

3. Володіння понятійним апаратом певної галузі, вміння оперувати абстрактними поняттями, підкоряти свою діяльність законам науки.

4. Знання фактів, їх класифікації та вміння їх пояснювати відповідно до законів науки.

5. Уміння бачити, пояснювати та розв'язувати виробничі проблеми на основі здобутих знань [5].

Щоб засвоїти й оволодіти цими вимогами, студент повинен цілеспрямовано, свідомо вчитися, опанувати формами самоосвіти, відповідно до яких треба студентам організувати навчання, намагатися самостійно здобувати знання, підвищувати якість освіти.

Для розвитку самостійності студентів потрібно формувати такі вміння:

усвідомлювати і внутрішньо приймати цілі та завдання самостійної роботи;

визначати, систематизувати і встановлювати послідовність виконання завдання;

визначати і планувати послідовність дій (методів і засобів), необхідних для виконання завдання;

організувати роботу, мобілізувати наявні ресурси для розв'язання визначеного завдання;

самостійно контролювати власні дії, узгоджуючи за метою; за потреби – коригувати, уточнювати й регулювати;

оцінювати результати самостійної роботи та визначити подальші перспективи;

налагоджувати зв'язок із викладачем для презентації досягнутих результатів і отримання консультації [4].

Необхідний також розвиток у студентів умінь самонавчання, причому на відміну від традиційного, зорієнтованого на організацію самостійної роботи переважно на рівні закріплення отриманих знань у процесі аудиторної діяльності, цей процес доцільно розширити варіантами креативної взаємодії учасників навчально-пізнавального процесу з акцентами самостійного здобування знань.

Тому в контексті вищеокресленого варто акцентувати на таких власне педагогічних чинниках, що впливають на становлення професійної мобільності студентів під час навчально-дослідницької діяльності:

- цілеспрямована модернізація навчальних програм із включенням інтегрованих курсів із фундаментальних і прикладних дисциплін, а також розширення інваріативного складника навчальних планів із дисциплін циклу гуманітарної підготовки;

- розширення елементів дистанційної освіти;

- розширення обсягу науково-дослідних робіт із перспективами впровадження результатів у виробничу діяльність підприємств та організацій.

Щодо формування професійної мобільності у процесі науково-дослідницької діяльності, варто акцентувати також на аспектах набування професійних знань і навичок, що дозволяє:

- формувати у студентів комунікативні навички творчої взаємодії;

- набувати умінь обґрунтовано доводити власну наукову позицію, пов'язуючи з чітко узгодженим категоріальним апаратом дослідження;

- простежувати логіку формування та становлення певного наукового поняття;

- на основі критичного аналізу визначених наукових позицій формувати та науково обґрунтовувати власне бачення сутності досліджуваної проблеми;

- окреслювати перспективи подальших наукових розвідок;

- презентувати результати досліджень тощо.

Відтак це сприятиме виробленню у майбутніх фахівців професійного самовизначення і формування їх професійної мобільності. На заваді самостійної роботи студентів можуть постати психологічні бар'єри, що знижують її ефективність і негативно позначаються на мотивації навчання, але цей аспект розкриття проблеми є перспективами подальших наукових досліджень.

У контексті зазначеного вважаємо за доречне підкреслити суттєву особливість професійної мобільності (зокрема, підготовки магістрантів з автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій), зорієнтованої на модернізацію освіти – підготовку активного компетентного спеціаліста, спроможного активізувати знання в епоху радикальних змін.

Відповідно, урахування вищеокресленого підвищує рівень професійної підготовки, що збільшує ймовірність успішного розвитку ділової кар'єри майбутнього фахівця.

Література

1. Бекоева М. И. Формирование профессиональной мобильности студентов как важная составляющая проблемы трудоустройства выпускников вуза / М. И. Бекоева. – Вектор науки ТГУ. – Серия: Педагогика, психология, 2014. – № 3 (18). – С. 27–30.

2. Лапіна В. О. Дидактичні умови реалізації навчального діалогу під час вивчення іноземних мов у технічних вишах / В. О. Лапіна // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. пр. – Вип. 44. – Кривий Ріг : КДПУ, 2015. – С. 231–236.

3. Мищенко В. А. Психологические условия формирования профессиональной мобильности студентов в инновационной образовательной среде вуза / В. А. Мищенко, О. В. Булатова // Педагогическое образование и наука. – № 8. – 2012. – С. 33–37.

4. Хоцкіна С. М. Формування професійно мобільного фахівця гірничого профілю в умовах сучасного виробництва / С. М. Хоцкіна, В. В. Ткачук // Професійна підготовка фахівця в контексті потреб сучасного ринку праці : Всеукраїн. наук.-практ. інтернет-конфер., 17 лютого 2016 р., Вінницький націон. аграрний ун-т, 2016. – С. 680–685.

5. Хоцкіна С. М. Аспекти формування культури мовлення у контексті сучасної вищої професійної освіти / С. М. Хоцкіна // Наукові записки. Серія «Філологічна» : зб. наук. пр. – Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2015. – Вип. 57. – С. 221–225.